

**تخفیف و تشدید مجازات
قضایی در فرآیند
دادرسی کیفری ایران**

www.ketabir

نام کتاب: تخفیف و تشدید مجازات قضایی

ناشر: گنج علم

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۶

ویراستار: سعید طاووسی

صفحه آرا: گلنوش بروسان

طراح جلد: مریم مظفری

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۸۰۴-۳-۳

ISBN: 978-600-97804-3-3

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

آدرس: شیراز، پانزده تیر، ابتدای خ قصر دشت، کوچه ۱، پلاک ۱

انتشارات گنج علم

تلفن: ۰۷۱۳۲۳۰۴۰۷

آدرس سایت: www.ganji.com.ir

ایمیل: Ganieh.pur@gmail.com

«کلیه ی حقوق چاپ و نشر محفوظ و متعلق به ناشر است.»

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کسی تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش و عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست فصول و مندرجات آنها

۱	مقدمه
	فصل اول
۹	کلیات مجازات
۹	حقوق جزا
۱۰	مجازات
۱۱	سببای اعمال مجازات
۱۱	اهداف مختلف مجازات
۱۲	انواع مجازات
۱۲	انواع مجازات اصلی
۲۱	مجازات تبعی
۲۲	مجازات تکمیلی
۲۳	ویژگی‌ها و خصوصیات مجازات
۲۵	اصول حاکم بر مجازات
۲۸	نقش مجازات
۳۰	نقش اصلاحی
	فصل دوم
۳۳	تخفیف مجازات
۳۷	تخفیف مجازات در دین اسلام
۳۷	مفهوم
۳۸	مبنا
۴۱	معافیت از تخفیف مجازات
۴۳	علل تخفیف مجازات
	سیر تقنینی تخفیف مجازات در قانون ایران
۴۶	تخفیف مجازات در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و ۱۳۵۲
۴۸	تخفیف مجازات در قانون راجع به مجازات اسلامی
۴۸	تخفیف مجازات در قانون مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری
۵۰	معادیر قانونی

۵۴	برخی مصادیق معاذیر قانونی
۵۶	ویژگی معاذیر قانونی
۵۷	تفاوت معاذیر قانونی معاف کننده از مجازات با علل مانع مسئولیت کیفری
۵۸	جهات تخفیف
۶۳	اعمال کیفیات مخففه
۶۶	آثار کیفیات مخففه نسبت به مجازاتها
۶۹	آثار کیفیات مخففه نسبت به اقدامات تامینی
۷۰	تخفیف مجازات در شرایط تکرار جرم
۷۱	تخفیف مجازات در شرایط تعدد جرم
۷۱	موانع تخفیف کیفر
۷۴	تبدیل مجازات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۷۷	تخفیف مجازات در بر قاضین

فصل سوم

تشدید مجازات

۹۱	تبیین مفاهیم تشدید مجازات
۹۱	قاعده تشدید یا منع تشدید مجازات
۹۲	جهات تشدید مجازات
۹۴	موارد استثنایی جواز تشدید مجازات
۹۵	تشدید مجازات در انواع مراجع
۹۸	فروض مختلفه مربوط به بحث در دادگاه های عمومی و انقلاب
۱۰۰	تعیین مجازات کم تر از حداقل بدون استناد به کیفیات مخففه
۱۰۱	تعیین مجازات کم تر از حداقل با استناد به کیفیات مخففه
۱۰۳	تعیین مجازات در محدوده حداقل و حداکثر
۱۰۷	تعیین مجازات کمتر بر اساس تکلیف قانونی
۱۰۹	تکلیف دادگاه به تعیین مجازات معین و عدم اعمال تخفیف
۱۰۹	تشدید مجازات در مراجع اداری
۱۱۰	تشدید مجازات در صورت تجدید نظر خواهی شاکی
۱۱۰	تشدید مجازات در صورت تجدید نظر خواهی متهم
۱۱۱	تشدید مجازات در دادگاه نظامی

۱۱۱	قانون حاکم بر تشدید مجازات در دادگاه های نظامی
۱۱۲	فروض مختلفه مربوط به بحث در دادگاه های نظامی
۱۱۳	تشدید مجازات در آئین نامه انضباطی دانشجویان
۱۱۵	منع تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر

فصل چهارم

۱۱۷	تخفیف و تشدید مجازات بعد از صدور حکم
۱۱۷	اصول و مبانی تخفیف و تشدید مجازات بعد از صدور حکم در قوانین جدید
۱۲۶	تعلیق اجرای مجازات
۱۳۲	نظام نیمه آزادی
۱۳۳	نظام آزادی مشروط
۱۴۱	تشدید مجازات قضایی بعد از صدور حکم
۱۴۳	تشدید مجازات تعزیری یا اقامات افسنی تربیتی در حکم تجدیدنظر
۱۴۴	تشدید مجازات قضایی به سبب تعدد جرم بعد از قطعیت حکم
۱۴۶	تکرار جرم در حین اجرای حکم
۱۴۷	جمع بندی
۱۵۱	منابع

مقدمه

تشدید مجازاتها در راستای تفرید قضایی (فردی کردن مجازاتها)، رعایت اصل تناسب جرایم و مجازاتها و بالینی کردن مجازاتها صورت می گیرد. فردی کردن در سه مرحله فردی کردن در مرحله پیش از قضاوت، مرحله قضاوت و مرحله پس از قضاوت صورت می گیرد و هدف، تناسب صدور حکم با شخصیت مجرمین است که البته امروزه با توسعه و رشد علوم جزایی و بنای به این امر اهتمام بیشتری می شود. از سویی چه بسا بسیاری از جرایم در نوانین وجود داشته باشند که مجازاتهای مذکور جوابگوی آنها نباشد و با آنها تناسبی نداشته باشند.

از این رو برای رعایت تناسب در مقابل جرایمی که ضرری بس بزرگ به جامعه وارد کرده اند و باید با مجازاتهای سنگین تری رو به رو شوند، مجازاتهای این جرایم تشدید می شوند. سیاست کیفری اسلام به گونه ای است که قاضی این امکان را دارد که هدفهای سازندگی و اصلاحی و تربیتی را بر مجازات مرتب سازد و مجرم را باز سازگار سازد.

گاهی یک مجازات به مجازات دیگر قابل تبدیل است، گاهی قابل تخفیف و گاهی تشدید می شود. مهمترین بحث مبنای تعارض جرم در حقوق جزای اسلام، قاعده جنع مجازاتها می باشد. رویه قانون سابق در باب تعدد جرم همچون رویه فقه یعنی جمع مجازاتها بود اما در قانون فعلی جرم مجازاتها به حدود محدود شده و در تعدد در تعزیرات اشد مجازات ملاک عمل قرار گرفته است.

در باب تکرار جرایم حدی نیز قانون فعلی همان رویه فقه یعنی مجازات قتل در نوبت چهارم را در نظر گرفته اما در تکرار در تعزیرات بر اساس تقسیم بندی مجازاتها عمل کرده و تکرار جرم در نوبت دوم را مشمول تشدید مجازات قرار داده است.

بنابراین مشخص می شود که قانونگذار ایران در قانون جدید تنها در مباحث مربوط به تعدد و تکرار در حدود از دیدگاه مشهور فقها بهره برده و در مباحث مربوط به تعدد و تکرار در جرایم تعزیری راه دیگری پیموده است. به بیانی دیگر تدوین کنندگان قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در وضع مجازاتها در باب تعدد و تکرار جرایم حدی تا حدود زیادی از مبانی و تعلیمات اسلامی و موازین فقهی بهره برده اند.

نظریات فقها ملاک تقنین در این زمینه بوده است، در تکرار جرایم حدی نظر عده ای از فقها این است که هرکس سه بار مرتکب یک نوع جرم موجب حد شود ر هر بار حد آن جرم بر او جاری شود حد وی در مرتبه چهارم اعدام است و در باب تعدد جرایم حدی نظر عده ای از فقها این است که مرتکب، مشمول مجازات تمامی جرایم ارتكابی خواهد شد و عده ای می گویند که مجازات اشد باید اجرا شود.

اما در باب تعدد و تکرار جرایم تعزیری راه دیگری را پیموده است، در حالیکه می توانست با بهره گیری از قواعد فقهی که درباره تعزیرات بیان شده آنها را همچون حدود قاعده مندرک کند، آنها را همپای حدود تقنین کند که موجب هماهنگی میان جرایم حدی و تعزیری می شود چون بسیاری از جرایم تعزیری ضرری که برای جامعه دارند کمتر از حد نیستند در حالیکه مجازات های جرایم حدی و تعزیری در این قانون با همدیگر اختلاف فاصله دارند و چه بسا جرایم تعزیری وجود دارند که ضرری همچون جرایم حدی را برای جامعه به دنبال دارند اما مجازات آنها کمتر از جرایم حدی است.

قانونگذار ایران در وضع قوانین جزایی باید به موازین و معیارهای فقهی توجه ویژه داشته باشد و آنها را سرلوحه کار خود قرار دهد، از این رو در وضع تشدید مجازاتها در جرائم تعزیری باید از نظریات فقها و فتاوی آنان در زمینه تعدد و تکرار در جرائم حدی بهره برد و مجازات تعیین کند.

شاید مهمترین دلیلی که شارع مقدار مجازات را در جرایم حدی به دقت بیان نموده است، اهمیت آن برای مصلحت جامعه و فرد بوده است و به مخاطره افتادن نظام جامعه در صورت مشخص نبودن مجازات می باشد و اصرار بر یک جرم تعزیری نیز در ملاک به مخاطره انداختن مصلحت جامعه، با جرائم حدی، تا حدود زیادی مشترک می باشد.

بنابراین در تعزیرات ممکن است قائل به تشدید مجازات به مقدار حد شد که البته نوع جرم و چگونگی انجام آن و شرایط دیگر را باید لحاظ کرد. علاوه بر آن می توان گفت که انجام مکرر یک جرم تعزیری می تواند عقوبت شدیدی را در بر داشته باشد و در عصر ما بعضی از جرائم مثل پخش آثار مستهجن و سی دی های متذل در مرتبه اول نیز با مجازات سنگینی همراه است، چون مصلحت جامعه را به خطر انداخته یا آبروی یک خانواده را با پخش فیلم خانوادگی آنها برده است که حرمت مومن بالاتر از حرمت کعبه است.

حتی اعدام را می توان برای جرائم تعزیری در نظر گرفت که برخی از فقها درباره برخی مسائل مثل تکرار گناهان کبیره به اعدام حکم داده اند. تعیین میزان مجازات در جرائم تعزیری در ید حاکم است و است که مجازات ها را با در نظر گرفتن مصلحت جامعه تشدید می نماید، اما امروزه که قانون ملاک صدور حکم در هر زمینه ای می باشد (مخصوصاً تشدید مجازات که نیاز به نص قانونی دارد) تقنین مجازاتهای معینی را می طلبد که با تقنین این مورد هم از تعزیرات الگوبرداری صحیح شده و هم اصل قانونی بودن مجازاتها رعایت می شود نه اینکه اختیار تشدید مجازات ها را برای قاضی در نظر بگیرند.

بدیهی است که مهمترین انتقاد به تشدید مجازات، اختیار قائل شدن برای قاضی است. قانونگذار ما در زمینه وضع قوانین جزایی و جرم انگاری در

باب تعزیرات که خود لغتی فقهی و مبتنایی فقهی دارد باید آنچه فقها در زمینه تعزیرات فتوا داده اند را سرلوحه کار خود قرار دهد.

مثلا یک قاعده فقهی مقرر می دارد (کل مرتکب للکبیره اذا حد او عزر، قتل فی الثالثه و الرابعه). اکنون در نظر بگیرید که برای گناهان کبیره در حدود، اعدام در نظر گرفته شده است و نظریه مشهور فقها می باشد، و قاعده فوق الذکر موید آن است که (گناهان کبیره ای) که جز جرایم تعزیری باشند در سوم یا چهارم مجازات اعدام را در بردارند.

از اینرو قانونگذار ما با تتبع در منابع و فتاوی فقهی و رجوع به اهل خبره در زمینه مسائل فقهی می توانست برای تعزیرات وضع شده که از گناهان کبیره محسوب می شوند، همپای آنان هستند یا ضرری که برای جامعه دارند کمتر از گناهان کبیره نیست این قاعده را به همراه آن بیاورد که هرکس سه بار مرتکب برخی از این جرایم تعزیری شود، در مرتبه چهارم مجازات وی قتل می باشد.

با توجه به اینکه در ماده ۱۳۶ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ تمامی حدود به سان واحد دانسته شده و فرقی نمی کند که چه حدی دوبار ارتکاب یافته باشد تا بار چهارم اعدام را در نظر بگیرند، در تعزیرات در شذنی است که تمامی آنها را به سان واحد گرفت و همچون حدود قاعده مند کرد. به دور از درجه بندی مجازاتها برای تعزیرات، آنها را همپای حدود برای تشدید مجازات تقنین کرد، مثلا گفته شود (هرکس سه بار مرتکب جرم تعزیری شود هر بار مجازات آن جرم بر وی اجرا گردد، مجازات وی در مرتبه چهارم اعدام است)، زیرا کسی که جرمی را برای چند بار مرتکب شود برای جامعه ارزش قائل نیست، برای جان، مال، ناموس، دین، اعتقادات و اخلاقیات مردم ارزش قائل نیست و فرقی نمی کند که چه جرمی باشد مهم حرکت ضد ارزشی مجرم در مقابل جامعه است، جامعه با چند دفعه مجازات کردن وی به او هشدار داده و با او به نوعی اتمام

حجت کرده است پس باید حیات از چنین مجرمی گرفته شود تا حیات جامعه ادامه پیدا کند.

مبنای تشریع در حدود و مبنای تقنین حدود در ق. م. ا مصوب ۱۳۹۲ همین مساله می باشد، از اینرو ممکن است برای کسی که مرتکب جرم مجدد تعزیری می شود مجازاتی همچون مجازات مرتکبین جرایم مجدد حدی در نظر گرفت. (اردبیلی ۱۳۸۴: ص ۹۰)

یکی از مهمترین رسالت های آیین دادرسی کیفری به عنوان قانونی شکلی در مقایسه با قوانین کیفری ماهوی، تضمین حقوق متهم، جامعه و زیان دیده می باشد. تضمین این حقوق تنها به مرحله تحقیقات در دادسرا و رسیدگی و صدور حکم دادگاه محدود نمی شود بلکه بعد از صدور حکم نیز چه در مرحله تجدید نظر و چه در زمان اجرای حکم باید این حقوق را رعایت کرد چرا که با رعایت این حقوقی تعالی اهداف مد نظر نایل آمد.

یکی از مهمترین ویژگی های احکام و مقررات حقوقی برخورداری از ضمانت اجرا می باشد. ضمانت اجرا در این بخش از مقررات اجتماعی به صورتهای مختلفی بروز می کند که ریشه در اهمیت و ارزشی دارد که قانونگذار برای یک قانون معتقد است. در بعضی موارد ضمانت اجرا به صورت الزام به انجام یک فعل یا ترک آن ظاهر می شود.

در نظام عدالت کیفری هر جرمی مجازاتی دارد که عین جرم و اعمال می شود اما هر قانونی که در مورد مجازات وضع می شود ممکن است تسهله و استثنائاتی داشته باشد که باعث تخفیف و تشدید مجازات می گردد، که بعد از صدور حکم، حقوق مذکور نیز باید تضمین شود. شرایط و علل تشدید و تخفیف مجازات باهم تفاوت هایی دارند.

به تعبیر دیگر اجرای تخفیف مجازات به لحاظ اینکه براساس دفاع از حقوق فردی و رعایت حال مجرم می باشد در فضایی گسترده تر از اجرای

تشدید می‌باشد. تخفیف مجازات حقی است مشروط برای مجرم که در صورت وجود شرایط مقرر و فقدان موانع دادگاه می‌تواند نسبت به اجرای آن برحسب مروت یعنی حسن و قبح عرفی و اجتماعی اقدام کند.

موارد اعمال قواعد تشدید و تخفیف مجازات بعد از صدور حکم شامل مراحل تجدید نظر و همچنین بعد از قطعیت حکم در زمان اجرای حکم می‌باشد. در مرحله تجدید نظر دست مقام قضایی نسبت به تخفیف مجازات بازتر است. بدین صورت که اگر شرایط تخفیف مجازات موجود باشد نیاز به درخواست متهم مبنی بر تخفیف نیست و دادگاه راساً تخفیف را اعمال می‌کند که این مورد در ماده ۴۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری جدید مصوب ۱۳۹۲ نیز مورد تصریح قرار گرفته است.

در تشدید مجازات ارتباطی باید موجود باشد که این شرایط حاکی از محدود بودن اعمال تشدید مجازات توسط قاضی است که این محدودیت در ماده ۴۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری - جدید مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در مرحله اجرای حکم بر خلاف تجدید نظر که شاکی می‌توانست در صورتی که مجازات مقرر در حکم، کمتر از حداقل مجازات قانونی باشد تقاضای تجدید نظر مبنی بر تشدید مجازات نماید، شاکی دیگر چنین اختیاری ندارد و جهت اعمال تخفیف یا تشدید در این مرحله از دادرسی، دادستان یا قاضی اجرای احکام در صورت احراز شرایط موارد را به دلیل استدلال ذکر و سپس پرونده را به دادگاه صادر کرده و حکم قطعی را ارسال می‌کند.

شایان ذکر است که در مواردی مانند ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲ خود محکوم نیز می‌تواند با وجود شرایطی تقاضای تخفیف مجازات را از دادگاه داشته باشد و همچنین بر اساس ماده ۹۰ قانون مجازات اسلامی قاضی اجرای احکام می‌تواند برای اطفال و نوجوانان در صورت احراز شرایطی تقاضای تخفیف یا تشدید مجازات نماید. (اردبیلی ۱۳۸۴: ص ۹۹)

از مطالب گفته شده چنین بر می آید که قانونگذار جمهوری اسلامی ایران با استفاده از رویکردهای جدید و نوین که در قوانین سایر کشورها وجود دارد و با توجه به سه اصل مهم:

الف) اصل قانونی بودن مجازات‌ها

ب) اصل شخصی کردن مجازات

ج) اصل فردی کردن مجازات‌ها،

موجب تحولاتی در قوانین سال‌های اخیر به خصوص قوانین مجازات اسلامی و این دادرسی کیفری قوانین ماهوی و شکلی شده است.

با توجه به توضیحات داده شده قانونگذار از نظام عدالت کیفری سرکوب‌گر و مکافات‌گرا به سمت اعمال نظام عدالت کیفری که با شخصیت و موقعیت اجتماعی متهم سازگاری دارد رفته و در صدد حل و فصل موضوع برآمده است تا به این طریق به حدی که بهتر بتواند به صیانت جامعه و اجتماع بپردازد و با تحول در قوانین شکلی ماهوی جدید رویکرد مثبتی را در اعمال و اجرای قانون و همچنین اصل فردی کردن مجازات‌ها در پیش گرفته است.

شایان ذکر است که تخفیف یا تشدید مجازات صرفاً کم شدن یا اضافه شدن به مجازات مذکور در حکم نیست بلکه مواردی همچون تعلیق اجرای مجازات، نظام نیمه آزادی و آزادی مشروط نیز خود نوعی تخفیف یا تشدید می‌باشد. (ایمانی، ۱۳۹۲: ۸۱)

برای بهره‌گیری صحیح از تخفیف و تشدید مجازات در فرآیند دادرسی کیفری و در راستای رسیدن به اهداف مجازات‌ها بدیهی است که باید اصول و قواعد حاکم بر این دو نهاد مهم به درستی شناخته شود که با توجه به توضیحات ارائه شده اعمال کیفیات مشدده و مخففه، امری بسیار حساس است و اشتباه در آن موجب بروز مشکلات جدی و غیر قابل جبران برای مجرم و خانواده وی و جامعه می‌شود.

در این کتاب به بررسی تخفیف و تشدید مجازات قضایی در فرآیند دادرسی کیفری ایران می پردازیم که در فصل اول به بررسی مجازات، اهداف مجازات در قانون ایران اشاره می شود، در فصل دوم به بررسی تخفیف مجازات می پردازیم در این فصل بیان می شود که در چه صورت تخفیف امکان پذیر است و قانونگذار تا چه حد به بزه کار امکان تخفیف داده است در فصل سوم این کتاب به بررسی تشدید مجازات می پردازیم که تشدید مجازات در چه صورت انجام می شود و آثار آن چیست؟

www.ketab.ir